

δικαιοσύνης ὑπῆρξε πάντοτε ἐπίσκατον ἐν Ἑλλάδι φυτὸν.

Ταῦτα γράφων οὐδένα ἄλλον προτίθεμαι σιοπὸν πλὴν τῆς ἀνευρέσεως καὶ μελέτης τῆς ἀληθείας περὶ τε τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων. Ἀναζητῶν δὲ ποῖον εἶναι τὸ ἀνθρώπινον ἰδανικὸν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν, εὐρίσκω ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τῇ μαρτυρίᾳ τῶν ἐν Ἀθήναις φίλων μου καὶ τῇ ἰδίᾳ μου πείρᾳ¹, ὅτι ὡς παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ, οὕτω καὶ τῇ σήμερον Ἑλλάδι οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτεῖται παρ' ἀνδρὸς εἰμὴ μόνον νὰ ἡναιαζῶσιν εὐμορφον, ὑγιές, ὀλιγαρχές, ἀνδρείον, καρτερικὸν καὶ ἄρτιον ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, κατὰ τὸν ὅρισμόν τοῦ Taine. Τὸ μᾶλλον τιμώμενον παρὰ τῶν Ἑλλήνων χάρισμα εἶναι πνεῦμα ὀξύ, εὐτράπελον, πρῆρογον καὶ εὐρετικόν, αἱ δὲ ἠθικαὶ καὶ χριστιανικαὶ ἀρεταὶ τάσσονται ὑπ' αὐτῶν εἰς ὅλως δευτερεύουσαν μοῖραν. Ὅτε ὁ Σωκράτης ὕμνησεν ὡς πρόδρομος τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἰδανικὴν δικαιοσύνην, οὐδεὶς ἐνόησεν αὐτόν². βραδύτερον δὲ ἐθέλχθησαν μὲν οἱ ἀπόγονοί του ἐκ τοῦ συναξαρίου τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἀντιθέσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεγηρακότες μύθους τῆς πολυθείας, ἀλλ' ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ κατισχύσῃ τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς φυλῆς ταύτης³.

1. Πείραξ ὀκταήμερος. Σ. Μ.

2. Ἄν εἶχεν ἀναγνώσει ὁ συγγραφεὺς τὸ ὑπ' αὐτοῦ μνημονεύμενον ἐμβριθές ἔργον τοῦ Taine, ἤθελε διδαχθῆ ὅτι ἐπίσης ἀδύνατον ἦτο ν' ἀναδειχθῆ Σωκράτης, Πλάτων, Φωκίων καὶ Ἀριστείδης παρὰ λαῶ στερουμένων τοῦ αἰσθημάτων τῆς δικαιοσύνης, ὅσον καὶ νὰ γεννηθῆ λευκὸν τέκνον ἐξ Αἰθιοπίων. Πρώτην φοράν βλέπομεν ἀμφισβητουμένην τὴν ὀλεθρίαν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος ἐπιβροχὴν μακρᾶς δουλείας ὑπὸ αἰσχροῦ δεσπότης, καὶ ἀποδιδομένην εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ἀνικανότητα νὰ κατανοήσῃσιν τὴν παρ' αὐτῶν πρώτων ἐπιστημονικῶς διατυπωθεῖσαν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ. Παρὰ τῆς «Γραφῆς» ἐγνωρίζομεν ὅτι τὰ ἁμαρτήματα τῶν πατέρων βαρύνουσι τὰ τέκνα, ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς ἐπιδιώκων τὴν πρωτοτυπίαν ζητεῖ νὰ καταστήσῃ τοὺς ἀρχαίους ὑπευθύνους τῶν ἡμετέρων. Σ. Μ.

3. Ἀληθές εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον· καθότι τὸ μὲν θαῦμα εἶναι ἀντιπαθητικὸν εἰς τὸ ἐνστικτον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἡ δὲ βᾶσις τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς, ἥτοι ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη καὶ ὁ οἶκτος πρὸς τοὺς πάσχοντας οἰκειότατα εἰς τοὺς Ἑλληνας. Μόνοι οὗτοι μεταξὺ τῶν ἀρχαίων λαῶν ἡγεῖραν βωμοὺς τοῦ Ἑλέου καὶ σήμερον ἔχουσιν ἐπτὰ ὑπουργεῖα, οὐδὲν ἄλλο κατ' οὐσίαν ὄντα ἢ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα πρὸς παροχὴν ἄρτου εἰς τοὺς πεινῶντας. Σ. Μ.

ΑΝΕΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

[Μυθιστόρημα Ἐκτορος Μαλδὸ βραβευθὲν παρὰ τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Μετάφρασις Α. Ἰ. Ρ. Παγκαβῆ].

Συνέχεια· ἴδιαι σελ. 178.

Ζ'

Μανθάνω ν' ἀναγινώσκω.

Βεβαίως ἱκανώτατοι ἠθοποιοὶ ἦσαν οἱ ἀποτελοῦντες τὸν θίασον τοῦ Κ. Βιτάλη, — ἐννοῶ δὲ τὸν πίθηκα καὶ τοὺς κύνας, — ἀλλ' ἡ ἱκανότης τῶν πολλῶν ποικιλίαν δὲν εἶχε.

Μετὰ τέσσαρας ἢ πέντε παραστάσεις εἶχον ἐξαντλήσει ὅλον τὸ δραματολόγιόν των, καὶ τ' αὐτὰ ἦσαν ἠναγασμένοι νὰ ἐπαναλαμβάνωσιν.

Ἐκ τούτου προέκυπτε δι' ἡμᾶς ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ μὴ μένωμεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν.

Ἐπομένως, τρεῖς ἡμέρας ἀφ' οὗ ἐφθάσαμεν εἰς Ἰγσελ, ἐβιαζόμεθα ν' ἀναχωρήσωμεν πάλιν ἐκεῖθεν.

Καὶ ποῦ ἐπηγαίνομεν;

Εἶχον λάβει ἱκανὸν θάρρος μετὰ τοῦ κυρίου μου ὥστε νὰ τολμήσω νὰ τῷ ἀποτείνω αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν.

— Γνωρίζεις τὸν τόπον; μοὶ εἶπεν ἀτενίζων με.

— Ὅχι.

— Λοιπὸν τί μ' ἐρωτᾷς ποῦ ὑπάγομεν;

— Διὰ νὰ τὸ ἤξεύρω.

— Νὰ ἤξεύρης τί;

Ἐμείνα ἀπεστομωμένος, χωρὶς λέξιν νὰ εὐρίσκω ν' ἀποκριθῶ, καὶ ἐθεώρουν τὴν ὁδὸν ἥτις λευκὴ ἐξετείνεται ἐμπρὸς ἡμῶν εἰς τὸ βάθος συμφύτου κοιλάδος.

— Ἄν σ' εἶπῶ, ἐξηκολούθησεν, ὅτι ὑπάγομεν εἰς Αὐριλλάκ, διὰ νὰ διευθυνθῶμεν ἐκεῖθεν εἰς Βορδῶ, καὶ ἀπὸ τοῦ Βορδῶ εἰς τὰ Πυρηναια, τί θὰ μάθης;

— Ἀλλὰ σεῖς γνωρίζετε τὰ μέρη αὐτὰ;

— Ποτὲ δὲν ἦλθα εἰς τὸν τόπον τοῦτον.

— Καὶ ὅμως ἤξεύρετε ποῦ ὑπάγομεν;

Καὶ πάλιν ἐστήριξεν ἐπ' ἐμοῦ ἀτενὲς βλέμμα, ὡς ἂν τι ἐν ἐμοὶ ἐζήτει.

— Δὲν ἤξεύρεις ν' ἀναγινώσκης, δὲν εἶναι ἀληθές; μοὶ εἶπε.

— Ὅχι.

— Ἦξεύρεις τί ἐστὶ βιβλίον;

— Ναί· εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔχουν βιβλία πολλοὶ, καὶ λέγουν τὰς προσευχὰς των, ὅταν δὲν τὰς λέγουν εἰς τὸ κομβολόγιον. Εἶδον βιβλία, ὡραία μάλιστα, καὶ εἶχον εἰκόνας ἐντὸς καὶ ἔξω μα εἶχον ἀπ' ἐξῶ.

— Καλά. Λοιπὸν ἐννοεῖς ὅτι ἡμποροῦν νὰ ἔμβουν προσευχαὶ εἰς ἐν βιβλίον;

— Ναί.

— Ἠμποροῦν νὰ ἔμβουν καὶ ἄλλα πράγματα εἰς αὐτό. Ὅταν λέγῃς τὴν προσευχὴν σου μετὰ τὸ κομβολόγιον, λέγεις λέξεις. Τὰς λέξεις αὐτὰς ἡ μήτηρ σου σοὶ τὰς ἔβαλεν εἰς τ' αὐτὰ σου,

καὶ ἀπὸ τῶν αὐτίων σου ἐπέρασαν καὶ ἐσωρεύθησαν εἰς τὸν γοῦν σου, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔρχονται εἰς τὴν γλῶσσάν σου ὅταν τὰς καλῆς. * Ὅσοι λοιπὸν λέγουσι τὰς προσευχὰς τῶν μὲ βιβλία δὲν λαμβάνουσι τὰς λέξεις τῶν προσευχῶν ἀπὸ τὴν μνήμην των, ἀλλὰ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν των τὰς λαμβάνουσι ἀπὸ τὰ βιβλία ὅπου εἶναι κατατεθειμένοι, ἤτοι ἀναγινώσκουσι.

— Εἶδα ὡς ἀναγινώσκουσι, εἶπον κομπάζων, ὡς ἄνθρωπος ὅστις δὲν εἶναι ἀνόητος, καὶ ἤξευρε ἄριστα περὶ τίνος τῶ ὀμιλοῦν.

— * Ὅ, τι γίνεται διὰ τὰς προσευχὰς, γίνεται καὶ διὰ κάθε τι. Ὁ ἀ σοὶ δαίξω ἐν βιβλίον ὅταν ὁ ἀναπαυθῶμεν ἐκεῖ εὐρίσκω τὰ δυνάματα καὶ τὴν ἱστορίαν ὅλων τῶν τόπων ὅσους διερχόμεθα. * Ἀνθρώποι κατοικήσαντες ἢ διατρέξαντες τούτους τοὺς τόπους ἔβαλον εἰς τὸ βιβλίον μου ὅ, τι εἶδαν, ἢ ὅ, τι περὶ αὐτῶν ἤκουσαν. Μοὶ ἀρκεῖ λοιπὸν τώρα ν' ἀνοίξω τὸ βιβλίον μόνον, νὰ τὸ ἀναγνώσω, καὶ γνωρίζω αὐτοὺς τοὺς τόπους, καὶ τοὺς βλέπω καθὼς ἐκεῖνοι τοὺς εἶδον, ὡς ἂν τοὺς ἔβλεπον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ μανθάνω τὴν ἱστορίαν των ὡς ἂν κάνεις μοὶ τὴν διηγεῖτο.

* Ἐγὼ εἶχον ἀνατραφῆ ὡς ἀληθὴς ἄγιος, μὴ ἔχων τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν τῆς ἐξυγνετισμένης κοινωνίας. Αἱ λέξεις αὐταὶ ἤνοιξαν τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἐνόησα, συγκεχυμένως μὲν κατ' ἀρχάς, ἔπειτα ὅμως καθαρώτερον.

Καὶ μὲ εἶχον μὲν στείλει εἰς τὴ σχολεῖον, ἀλλὰ μόνον ἓνα μῆνα. Βίς ὅλον δὲ τὸ διάστημα αὐτὸ τοῦ μηνὸς δὲν μ' ἔβαλαν ἐν βιβλίον εἰς τὰς χεῖρας, ποτὲ κάνεις τίποτε δὲν μοὶ εἶπε περὶ ἀναγνώσεως ἢ γραφῆς, οὕτε κανὲν ὀποιονδήποτε μᾶθημα δὲν μοὶ ἔδωκε.

Καὶ μὴ νομίση τις, κρίνων ἐκ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῶν σχολείων μας, ὅτι ὅ, τι λέγω εἶναι ἀδύνατον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν περὶ ἧς ὀμιλῶ ὑπῆρχον πολυπληθεῖς δῆμοι ἐν Γαλλίᾳ στερούμενοι σχολείων, καὶ εἰς πολλὰ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σχολείων οἱ διδάσκαλοι, δι' οἰονδήποτε λόγον, ἢ διότι δὲν ἤξευρον τίποτε, ἢ διότι εἶχον ἄλλας ἀσχολίας, οὐδὲν ἐδίδασκον εἰς τοὺς μαθητὰς των.

Τοιοῦτος ἦτον ὁ διδάσκαλος τοῦ χωρίου μας. * ἤξευρε τίποτε; Πιθανόν δὲν θέλω νὰ τῶ προσάψω ἀμάθειαν. * Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐν ὅσῳ παρέμεινα παρ' αὐτῷ, ποτὲ δὲν μᾶς ἔδωκε τὸ ἐλάχιστον μᾶθημα οὕτε εἰς τοὺς συμμαθητὰς μου οὕτε εἰς ἐμέ. Εἶχον ἄλλας ἐργασίας. * Ἐξ ἐπαγγέλματος ἦτον κροσιπελοποιὸς, καὶ ἐργάζετο εἰς τὰ κρούπελά του, ζῶων καὶ πελεκῶν ἀπὸ τῆς αὐγῆς μέχρι τῆς ἐσπέρας τὸ ξύλον τῆς φηγοῦ ἢ τῆς καρυδίας. Ποτὲ δὲν μᾶς ἀπέτεινε τὸν λόγον, ἐκτὸς ὅταν μᾶς ὠμίλει περὶ τῶν γονέων μας, ἢ περὶ τῆς ψυχῆς ἢ περὶ τῆς βρογχῆς περὶ ἀναγνώσεως ὅμως, περὶ ἀριθμητικῆς,

λέξιν. Τὴν φροντίδα αὐτὴν τὴν ἄφηνεν εἰς τὴν θυγατέρα του, ἧτις εἶχε νὰ ἔρχεται εἰς τὴν τάξιν καὶ νὰ μᾶς διδάσκη. Αὐτὴ ὅμως ἦτον τὸ ἐπάγγελμα ῥάπτρια, καὶ ἔκαμνεν ὅ, τι καὶ ὁ πατήρ της ἐν ᾧ ἐκεῖνος ἐπελέξα τὰς ζυλίνας ἐμβάδας, αὐτὴ ἐργάζετο διὰ τῆς βελόνης.

* Ἀνάγκην εἶχον νὰ ζήσουν, καὶ ἐπειδὴ ἤμεθα δώδεκα μαθηταί, πληρόντες ἕκαστος ἀνά πενήτηκοντα λεπτὰ κατὰ μῆνα, ἐξ φράγκα δὲν ἤρχον νὰ θρέψουν δύο ἀνθρώπους ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας. Διὰ τοῦτο τὰ κρούπελα καὶ ἡ ῥαπτικὴ συνεπλήρου τῆς διδασκαλίας τὸ ἔλλειμμα.

Δὲν εἶχον λοιπὸν μᾶθει τίποτε εἰς τὸ σχολεῖον, οὕτε καν τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα.

— Εἶναι δύσκολος ἡ ἀνάγνωσις; ἠρώτησα τὸν Βιτάλην, ἀρ' οὐ ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἐπεριπάτησα σιωπηλὸς καὶ σκεπτόμενος.

— Δύσκολος διὰ τοὺς χονδροκεφάλους, καὶ δυσκολώτερα διὰ τοὺς μὴ ἔχοντας ὄρεξι νὰ μάθωσιν. Εἶσαι χονδροκέφαλος;

— Δὲν ἤξεύρω. Νομίζω ὅμως ὅτι ἂν θελήσετε νὰ μὲ διδάξετε τὴν ἀνάγνωσιν, δὲν θὰ μοὶ λείψη ἢ ὄρεξι νὰ μάθω.

— Αἱ! θὰ ἰδῶμεν. * Ἐχομεν καιρόν.

* Ἐχομεν καιρόν; Καὶ διατί ἀμέσως νὰ μὴ ἀρχίσωμεν; Δὲν ἤξευρον πόσον δύσκολον πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀνάγνωσις, καὶ ἐνόμιζον ὅτι εὐθὺς τότε θέν' ἀνοίγον τὸ βιβλίον καὶ θὰ ἔβλεπον τί λέγει.

Τὴν ἐπαύριον, ἐπὶ τῆς ὁδοπορίας μας εἶδον τὸν κύριόν μου νὰ κύψῃ καὶ νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν δρόμον μικρὸν κομμάτιον σανίδος κατεσκευασμένον.

— Ἰδοὺ τὸ βιβλίον σου, μοὶ εἶπεν. Βίς αὐτὸ θὰ μάθῃς ν' ἀναγινώσκῃς.

Τὴν σανίδα αὐτὴν ἔλεγε βιβλίον! Τὸν ἐκύτταξα διὰ νὰ ἰδῶ ἂν δὲν μὲ περιπαίξῃ. Εἶδον ὅμως ὅτι ὠμίλει σπουδαίως, καὶ παρετήρησα μετὰ προσοχῆς τὸ εὖρημά του.

Ἦτον σανίς, ἀπλῶς σανίς φηγοῦ, ἔχουσα μῆκος ὡς τὸν βραχίονα, πλάτος ὡς δύο χεῖρας, καὶ καλῶς ῥοκανισμένη. Δὲν εἶχεν ὅμως κάμμιαν ἐπιγραφὴν, κάμμιαν ζωγραφίαν.

Πῶς ν' ἀναγνώσω εἰς αὐτὴν τὴν σανίδα, καὶ τί ν' ἀναγώσω;

— Ὁ νοῦς σου ἐργάζεται, μοὶ εἶπε γελῶν ὁ Βιτάλης.

— Θέλετε νὰ μὲ περιπαίξετε;

— Ποτὲ, φίλτατε. Τὰ περιπαίγματα καλὰ εἶναι ἴσως διὰ νὰ διορθῶσι χαρακτῆρας διαστραμμένους ὅταν ὅμως ἀπευθύνονται εἰς τὴν ἀγνοίαν, ἀποδεικνύουσι μόνον εὐθελίαν τοῦ μεταχειριζομένου αὐτά. Περιμένει νὰ φθάσωμεν εἰς τὰ δένδρα ἐκεῖ. Ὅταν θὰ καθήσωμεν ν' ἀναπαυθῶμεν, τότε θὰ ἰδῆς πῶς τὸ ξύλον αὐτὸ θὰ μοὶ χρησιμεύσῃ διὰ νὰ σοὶ μάθω ν' ἀναγινώσκῃς.

Μετ' ὀλίγον φθάσαντες εἰς τὰ δένδρα ἐκεῖνα,

κατεθέσαμεν τοὺς σάκκους μας, καὶ ἐκαθήσαμεν εἰς τὴν χλόην ἣτις εἶχεν ἀρχίσει νὰ πρασινίξῃ, καὶ εἰς τὴν λευκάνθημα ἐφαίνοντο ἤδη ἐνιαχοῦ φουόμενα. Ὁ Καρδούλης, ἀπαλλαγείς τῆς ἀλύσεώς του, ἐτινάχθη εἰς ἓν ἐκ τῶν δένδρων, καὶ ἐκίνησε ἀλληλοδιαδόγως τοὺς κλάδους αὐτοῦ, ὡς θέλων νὰ ῥίψῃ καρύδια ὄριμα, ἐν ᾧ οἱ κύνες, ἡσύχωτεροι, καὶ πρὸ πάντων μᾶλλον ἀπνυδημένοι, κατεκλίνοντο συσπειρώμενοι πέριξ ἡμῶν.

Τότε ὁ Βιτάλης λαβὼν τὸ μαχαίριόν του, ἐπροσπάθει ν' ἀποσπᾷ ἀπὸ τοῦ ξύλου λεπίδα ὅσον λεπτήν, ἐδύνατο, καὶ ἀφ' οὗ τὸ κατώρθωσεν, ὠμάλυνεν αὐτὴν τὴν λεπίδα ἀπὸ τὰ δύο μέρη καὶ ἔπειτα τὴν ἔκοψεν εἰς μικρὰ τετράγωνα, ὥστε τῷ ἔδωκε δωδεκάδα τετραγωνιδίων λεῖων καὶ ἴσων πρὸς ἄλληλα.

Εἶχον εἰς αὐτὰ προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου. Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι ὅσον καὶ ἂν ἐβασάνιζον τὸν νοῦν μου δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐνοήσω πῶς δι' αὐτῶν τῶν ξυλαρίων θὰ κατώρθου νὰ κάμῃ βιβλίον διότι, ὅσον ἀμαθὴς καὶ ἂν ἦμην, ἤξευρον ὅμως ὅτι τὸ βιβλίον ἔχει φύλλα χαρτίου, καὶ εἰς αὐτὰ ὅτι εὐρίσκονται κεκαραγμένα σημεῖα μαῦρα. Πού ἦσαν τοῦ χαρτίου τὰ φύλλα; Πού ἦσαν τὰ μαῦρα σημεῖα;

— Εἰς ἕκαστον τῶν ξυλίων τούτων τεμαχίων, μοι εἶπε, θὰ χαραῖω αὐριον διὰ τῆς ἀκμῆς τοῦ μαχαίριου μου ἂν ἐν γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ μάθης τῶν γραμμάτων τὸ σχῆμα ὅταν δὲ τὰ μάθης καλῶς τὰ σχήματα ταῦτα ὥστε νὰ μὴ ἀπατάσαι καὶ νὰ σ' ἀναγνωρίζῃς ἀμέσως ἐκ πρώτου βλέμματός, τότε θὰ τὰ βάζῃς πλησίον τῶν μὲν τὰ δὲ, καὶ θὰ σχηματίξῃς λέξεις ὅταν δὲ θὰ ἤμπορῃς νὰ σχηματίξῃς οὕτως ὅσας λέξεις σοὶ λέγω, θὰ εἶσαι εἰς κατάστασιν ν' ἀναγινώσκῃς.

Μετ' ὀλίγον εἶχον τὰ θυλάκιά μου ὅλα πλήρη ξυλίων τετραγωνιδίων, καὶ δὲν ἤρρηξα νὰ μάθω τοῦ ἀλφαβήτου τὰ γράμματα ἄλλα νὰ μάθω ν' ἀναγινώσκω, ἦτον ἄλλο πρᾶγμα τόσον ταχέως δὲν ἐπῆγαινε, καὶ ἦλθε μάλιστα στιγμή καθ' ἣν ἐλυπήθητι ὅτι ἠθέλησα νὰ μάθω ν' ἀναγινώσκω.

Ὁφείλω ὅμως, ὅπως εἶμαι δίκαιος πρὸς ἑμαυτὸν, νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἡ λύπη μου αὐτὴ προήρθετο ὄχι ἐξ ὀκνηρίας, ἀλλ' ἐκ φιλαυτίας.

Ὅταν μοι ἐδίδασκε τοῦ ἀλφαβήτου τὰ γράμματα, ὁ Βιτάλης ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ νὰ τὰ διδάξῃ καὶ εἰς τὸν Κάπη. Ἀφ' οὗ τὸ κυνᾶριον εἶχε κατορθώσει νὰ γνωρίζῃ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ὤρων, γιατί νὰ μὴ κατορθώσῃ νὰ μάθῃ καὶ τοὺς τῶν γραμμάτων;

Τὰ μαθήματα κοινὰ δὲ ἐλαμβάνομεν. Εἶχον γίνεαι ὁ συμμηθητής τοῦ Κάπη, ἡ τὸ κυνᾶριον εἶχε γίνεαι ὁ ἐδικός μου, ὅπως θέλετε.

Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἐπρόκειτο ὁ Κάπη νὰ ἐκφώνῃ γράμματα, ἀφ' οὗ γλώσσαν δὲν εἶχε, ἀλλ'

ὅταν τὰ ξυλαρία ἐτίθεντο εἰς τὸ ἔδαφος κατ' ἀράδα, ὤφειλε διὰ τοῦ ποδός του νὰ σύρῃ ὅποιον ἤθελεν ὀνομάσει ὁ κύριός μας.

Κατ' ἀρχὰς αἱ πρόδοί μου ἦσαν ταχύτεραι τῶν ἐδικῶν του ἄλλ' ἂν εἶχον τὸ πνεῦμα ὀξύτερον, εἶχεν ἐκεῖνος βεβαιότεραν τὴν μνήμην. Ὅτι καλῶς ἐμάνθανε, τὸ ἤξευρε διὰ πάντοτε, οὐδὲ τὸ ἐλησμόνει ποτέ. Καὶ ἐπειδὴ ἀλλαχοῦ δὲν περιέσπα τὸ πνεῦμά του, δὲν ἐδίσταζε καὶ δὲν ἠπατάτο ποτέ.

Τότε, ὅταν ἐγὼ ἔσφαλλον, ὁ διδάσκαλος ἔλεγε πάντοτε:

— Ὁ Κάπη θὰ μάθῃ ν' ἀναγινώσκῃ πρῶτον ἀπὸ τὸν Ῥεμῖν.

Καὶ τὸ κυνᾶριον, ἐννοοῦν βεβαίως τί ἐλέγετο, ἐκίνησε τὴν οὐράν του θριαμβευτικῶς.

— Εὐχθέστερος τοῦ ζώου, ἔλεγεν ἄλλοτε ὁ Βιτάλης, εἶναι καλὸν εἰς τὴν κωμωδίαν εἰς τὸν πραγματικὸν βίον ὅμως εἶναι ἐντροπή.

Τούτο δὲ τόσον μ' ἐλύπει, ὥστε ἐπεμελήθη ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἐν ᾧ τὸ δυστυχὲς κυνᾶριον ἔμενεν εἰς ὅτι καὶ μόνον εἶχε κατορθώσει, δηλαδή νὰ δύναται ν' ἀναγινώσκῃ τ' ὀνομά του, σύρον διὰ τοῦ ποδός τ' ἀποτελούντα αὐτὸ τέσσαρα γράμματα ἐκ τοῦ ἀλφαβήτου, ἐγὼ μέχρι τέλους ἐπέτυχον ν' ἀναγινώσκω εἰς τὸ βιβλίον.

— Τώρα, ἀφ' οὗ ἤξευρες ν' ἀναγινώσκῃς τὰς λέξεις, μοι εἶπεν ὁ Βιτάλης, θέλεις νὰ μάθῃς ν' ἀναγινώσκῃς καὶ μουσικῆν;

— Ἀφ' οὗ μάθω ν' ἀναγινώσκω τὴν μουσικῆν, θὰ ἤμπορῶ νὰ τραγουδῶ καθὼς τραγουδεῖτε;

— Θέλεις λοιπὸν νὰ τραγουδῇς καθὼς τραγουδῶ;

— ὦ! ἤξευρω ὅτι αὐτὸ θὰ μ' εἶναι ἀδύνατον θέλω ὅμως νὰ μάθω νὰ τραγουδῶ.

— Εὐχαριστεῖσαι νὰ μ' ἀκούῃς νὰ τραγουδῶ;

— Δὲν ὑπάρχει μεγαλειτέρα εὐχαριστήσις. Κελαῖδεῖ καὶ τὸ ἀηδόνι, ὄχι ὅμως κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Ἐπειτα δὲν εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Ὅταν τραγουδῆτε γίνομαι ἄλλος ἐξ ἄλλου, μὲ κἀμνετε ὅτι θέλετε, μ' ἔρχεται ὄρεξις νὰ κλαύσω, ἢ ὄρεξις νὰ γελάσω, καὶ ἔπειτα... ἴσως θὰ σὰς φανῇ ἀνόητον ὅτι θὰ σὰς εἰπῶ ὅταν τραγουδῆτε μελωδίαν γλυκειάν ἢ Ολιβεράν, αὐτὴ μὲ φέρει πλησίον τῆς μάνας Βαρβερίνας, ἐκείνην ἐνθυμοῦμαι, ἐκείνην βλέπω ἐντὸς τοῦ ὀγκου μας. Καὶ ὅμως τί λέγουν αἱ λέξεις τοῦ ἄσματος σὰς δὲν τὸ ἐνωῶ, διότι τραγουδεῖτε ἰταλικά.

Ἐν ᾧ πᾶ ἔλεγον ταῦτα εἶχον εἰς αὐτὸν τοὺς ὀφθαλμούς μου προσηλωμένους, καὶ μοι ἐφάνη ὅτι εἶδον τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ ὕγρους. Τότε ἔπαυσα, καὶ τὸν ἠρώτησα ἂν τῷ προξενῶ λύπην λέγων αὐτά.

— Ὅχι, παιδίον μου, μοι εἶπε μετὰ συγκινημένης φωνῆς, δὲν μοι προξενεῖς λύπην ἐξ

ἐναντίας μ' ἐνθυμίζεις τὴν νεότητά μου, τὸν καλὸν μου καιρὸν. Μὴ σὲ μέλη. Θὰ σὲ μάθω νὰ τραγουδῆς, καὶ ἐπειδὴ ἔχεις καρδίαν, θὰ κάμῃς καὶ σὺ ἄλλους νὰ κλαίωσι, καὶ θὰ χειροκροτῆσαι. Θὰ τὸ ἴδῃς . . .

Καὶ διέκοψε τὸν λόγον· μοὶ ἐφάνη δὲ ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Τίνας λόγους ὅμως εἶχεν οἵτινες τὸν ἐμπόδιζον, δὲν ἐδύναμην νὰ τὸ ἐννοήσω, καὶ μόνον μετὰ ταῦτα τοὺς ἔμαθον, πολὺ μετὰ ταῦτα, καὶ εἰς περιστάσεις λυπηράς, φοβεράς δι' ἐμέ. Θὰ τὰς διηγηθῶ ὅταν ἔλθῃ ἡ σειρά των εἰς αὐτὰ τ' ἀπομνημονεύματα.

Ἀπὸ τῆς ἐπαύριον δ' ὁ κύριός μου ἔπραξεν ὡς πρὸς τὴν μουσικὴν ὅ,τι εἶχε πράξει ὡς πρὸς τὰ γράμματα, ἤρχισε δηλαδὴ νὰ κόπτῃ μικρὰ ξυλάκια, καὶ ἐπ' αὐτῶν διὰ τῆς ἄκρας τοῦ μαχαιρίου του ἐχάραξε τὰ σημεῖα.

Ἄλλ' ἡ ἐργασία του ὑπῆρξε μακροτέρα ἐνταῦθα, διότι οἱ διάφοροι μουσικοὶ χαρακτῆρες ἀπαιτοῦσι συνδυασμοὺς περισσοτέρους παρὰ τοῦ ἀλφαβῆτου τὰ γράμματα.

Διὰ νὰ μὴ ὑπερβαρύνῃ δὲ τὰ θυλάκιά μου, μετεχειρίσθη καὶ τὰς δύο ἐπιφανείας τῶν τετραγωνιδίων, καὶ χάραξας εἰς ἑκατέραν ἀνά πέντε γραμμὰς διὰ τὰ διαστήματα τῆς διαπασῶν, ἐσημείωσεν εἰς τὴν μίαν τὴν κλεῖδα τοῦ σὸλ, εἰς τὴν ἄλλην τὴν κλεῖδα τοῦ φά.

Καὶ ἔπειτα, ἄφ' οὗ ὅλα τὰ παρσευάσεν, ἤρχισαν τὰ μαθήματα, καὶ ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἦσαν εὐκολώτερα τῶν μαθημάτων τῆς ἀναγνώσεως.

Πολλάκις ὁ Βιτάλης, ἐνῶ τόσῃ ὑπομονῇ ἐδείκνυε πρὸς τοὺς κύνας του, ἠγανάκτει κατ' ἐμοῦ.

— Ὅταν ἔχη τις νὰ κάμῃ μὲ ζῶον, ἀνέκραζεν, ὑποφέρεται· ἤξευρε ὅτι εἶναι ζῶον. Σὺ ὅμως θὰ μὲ κάμῃς ν' ἀποθάνω.

Καὶ τότε ὕφονε τὰς χεῖρας θεατρικῶς πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ ἔπειτα τὰς κατεβίβαζεν εἰς τοὺς μηρούς του, ὅπου ἐκτύπων καὶ ἐπλατάγουν.

Ὁ δὲ Καρδούλης, ἀρεσκόμενος νὰ ἐπαναλαβάνῃ ὅ,τι εὕρισκεν ἀσπεῖον, ἔμαθε νὰ μιμῆται τὸ σχῆμα τοῦτο, καὶ ἐπειδὴ παρευρίσκετο πάντοτε σχεδὸν εἰς τὰ μαθήματα, μετὰ πολλῆς δυσαρρεσκείας τὸν ἔβλεπον, ὁσάκις ἐδίσταζον, νὰ ὑφοῖ τοὺς βραχίονας εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἔπειτα νὰ καταβιβάξῃ τὰς χεῖρας εἰς τοὺς μηρούς του καὶ νὰ τοὺς κτυπᾷ ὥστε νὰ πλαταγῶσι.

— Καὶ αὐτὸς ὁ Καρδούλης σὲ περιπαίζει, ἔλεγεν ὁ Βιτάλης.

Ἄν ἐτόλμων, θ' ἀπεκρινόμην ὅτι περιέπαιζεν ὄχι μόνον τὸν μαθητὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν διδάσκαλον· ἀλλὰ τὸ σέβας καὶ ἀόριστός τις φόβος μ' ἐμπόδιζον εὐτυχῶς πάντοτε νὰ δώσω τοιαύτην ἀπάντησιν. Περιοριζόμενη δὲ μόνον λέγων τοῦτο

εἰς ἑμαυτὸν, ὁσάκις ὁ Καρδούλης ἐκτύπα τὰς χεῖρας του ἀσχήμως διαστρέφων τὸ πρόσωπον, καὶ τοῦτο ἐμετρίαζεν ὅπως οὖν τὴν λύπην τοῦ ἐξευτελισμοῦ μου.

Τέλος πάντων ὅμως ὑπερἐνίκησα ὅπως δῆποτε τὰς πρώτας δυσκολίας, καὶ ἐφθασεν ἡ ἡμέρα καθ' ἣν εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν ν' ἀναγνώσω μελωδίαν γραφείσαν εἰς χαρτίον ὑπὸ τοῦ Βιτάλη.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν ἐκτύπησαν αἱ χεῖρές του εἰς τὰ σκέλη του, ἀλλὰ μοὶ ἔδωκε δύο φιλικὰ κτυπήματα εἰς τὰς παρειάς, καὶ εἶπεν ὅτι ἂν οὕτως ἐξακολουθήσω, θὰ γίνω μέχρι τέλους βεβαίως μέγας τραγωδιστής.

Ἐννοεῖται ὅτι αἱ σπουδαὶ αὐταὶ δὲν ἔγιναν εἰς μίαν ἡμέραν, καὶ πολλὰς ἐβδομάδας, πολλοὺς μῆνας ἦσαν τὰ θυλάκιά μου πλήρη τῶν ξυλαρίων.

Δὲν ἦτον δὲ καὶ ἡ ἐργασία μου τακτικὴ ὡς ἡ τῶν παιδιῶν ὅσα φοιτῶσιν εἰς τῶν σχολείων τὰς τάξεις, καὶ μόνον εἰς στιγμὰς ἀνέσεως ἐδύνατο νὰ μὲ δίδῃ μαθήματα ὁ διδάσκαλός μου.

Καθ' ἑκάστην εἶχομεν τὴν ὀδοποιρίαν μας, μακροτέραν ἢ βραχυτέραν, καθ' ὅσον τὰ χωρία μᾶλλον ἢ ἦτον ἀπειχον ἀπ' ἀλλήλων· εἶχομεν νὰ παριστάνωμεν πανταχοῦ ὅπου ὑπῆρχέ τις εἰσπράξεων πιθανότης· εἶχομεν νὰ προγυμνάζωμεν τοὺς κύνας καὶ τὸν Καρδούλην· εἶχομεν νὰ παρασκευάζωμεν τὸ ἐδικόν μας πρόγευμα καὶ τὸ γεῦμα· καὶ μόνον ἀφ' οὗ ὅλα αὐτὰ ἐτελείονον ἐδύνατο νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἀναγνώσεως καὶ περὶ μουσικῆς, συνήθως ὅτε ἀνεπαυόμεθα εἰς τὴν ῥίζαν δένδρου τινός, ἢ εἰς σωρὸν χαλίκων· καὶ τότε ἡ χλόη ἢ ἡ ὁδὸς μᾶς ἐχρησίμευεν ὡς τράπεζα, ὅπου παρέταπτον τὰ τετραγωνιδιά μου.

Ἡ ἀνατροφή αὐτὴ πολὺ διέφερε τῆς διδασκαλίας πολλῶν παιδιῶν, μὴ ἔχοντων ἄλλο νὰ πράξωσιν, εἰμὴ νὰ ἐργάζωνται, καὶ παραπονομένων ὅμως ὅτι δὲν ἔχουσι καιρὸν δι' ὅσα οἱ διδάσκαλοι τοῖς δίδουσι νὰ προμελετήσωσι.

Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι ὑπάρχει τι σπουδαιότερον τοῦ καιροῦ ἂν ἀφιερῶμεν εἰς τὴν ἐργασίαν, καὶ τοῦτο εἶναι ἡ ἐπιμέλεια ἢ κατὰ βάλλον. Εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν δὲν ἐντυπώνει τὸ μάθημα ἢ ὥρα ἢ εἰς αὐτὸ ἀφιερῶμεν, ἀλλ' ἢ θέλησις τοῦ νὰ μάθωμεν.

Εὐτυχῶς ἤμην ἱκανὸς νὰ ἐπιτείνω τὴν θέλησιν τῆς σπουδῆς, χωρὶς νὰ περισπῶμαι ἀπὸ τὰ περίεξ ἡμῶν ἀντικείμενα. Τί θὰ εἶχον μάθει ἂν διὰ νὰ μάθω θὰ ἔπρεπε νὰ ἐργάζωμαι κλειστός ἐντὸς δωματίου, βίων τ' αὐτίμου διὰ τῶν δύο χερῶν, κολῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ βιβλίον, ὡς τινὲς μαθηταί; Τίποτε· διότι δὲν εἶχομεν δωμάτιον ὅπου νὰ κλεισθῶμεν, καὶ ὅταν διετρέχομεν τὰς λεωφόρους, ὡφείλον νὰ ἔχω τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν μου προσηλωμένους, διὰ νὰ μὴ πίπτω πολλάκις πρόμυτα.

Ὅπως δῆποτε, κατὶ ἔμαθον, καὶ προσέτι ἐ-

διδάχθην ἢ ἀντέχω εἰς μακρὰς πορείας, ὅπερ δὲν μοι ὑπῆρξε τὸ ὀλιγώτερον ὠφέλιμον τῶν μαθημάτων τοῦ Βιτάλη. Ἦμην παιδίον λεπτοφυές, μάλλον καχεκτικὸν ἐν ὄσφ' ἔζων πλησίον τῆς μάνας Βαρβερίνας· διὰ τοῦτο «παιδίον τῶν πόλεων» μὲ εἶχεν ὀνομάσει ὁ Βαρβερίνος, «ὅτι εἶχον ἰσχὰ τὰ σκέλη καὶ ἰσχυοὺς τοὺς βραχίονας» εἶχεν εἰπεῖ ὁ Βιτάλης. Τώρα ὅμως, πλησίον τοῦ κυρίου μου, ἀφ' ὅτου ἔζων ὡς ἔζη ἐκεῖνος, εἰς τὴν καθαρὸν ἀέρα, εἰς τὴν σκληρὰν γῆν καθήμενος καὶ κοιμώμενος, ἐνεδυναμώθησαν οἱ βραχίονες καὶ τὰ σκέλη μου, ἀνεπτύχθησαν οἱ πνεύμονές μου, ἐθωρακίσθη τὸ δέρμα μου, καὶ κατέστην ἱκανὸς νὰ ὑπομένω ἀνευ βλάβης τὸ ψῦχος καὶ τὴν θερμότητα, τὴν βροχὴν καὶ τὸν ἥλιον, τοὺς κόπους, τὰς ἐλλείψεις, τὸν κάματον.

Καὶ εἰς εὐτυχίαν μου ἀπέβη τοῦτο τὸ μάθημα, διότι χάρις αὐτῷ ἐδυνήθη πολλὰκις ἢ ἀντιἔξω εἰς τὰς συμφορὰς αἰτινες πολλὰκις μοι ἐπῆλθον δειναί, καταστρεπτικαί, ἐπὶ τῆς νεότητός μου.

Π' Περιφερόμεθα.

Οὕτω διωδύσαμεν μέρος τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, ἀπὸ Ὄβερνίας μέχρι τοῦ Λαγκεδόκ. Ἦτον δ' ἀπλούστατος ὁ τρόπος τῆς ὁδοιπορίας ἡμῶν. Ἐπεριπατοῦμεν κατ' εὐθείαν ἐμπρὸς ἡμῶν, ὅπου ἐτύγχανε, καὶ ὅταν ἀπηντῶμεν χωρίον περὶ οὗ μακρόθεν εἰκάζομεν ὅτι δὲν ἦτον πολὺ ἄθλιον, ἤτοιμαζόμεθα ὅπως εἰσέλθωμεν εἰς αὐτὸ θριαμβευτικῶς. Ἐγὼ ἐστόλιζον τοὺς κύνας, ἐκτένιζον τὴν δόλσην καὶ διεσκέυάζον τὴν κεφαλὴν τῆς, ἐνέδυσον τὸν Ζερβίνον, ἐκόλλων ἔμπλαστρον εἰς τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν τοῦ Κάπη, ὅπως ὑποκρίνηται τὸν μεμψιμοῖρον γέροντα, καὶ τέλος ἐβίαζον τὸν Καρδούλην νὰ φορέσῃ τοῦ στρατηγοῦ τὴν στολὴν. Τοῦτο ὅμως ἦτον τὸ δυσκολώτερον μέρος τοῦ ἔργου μου, διότι ὁ πίθηξ, ἠξέσρων ὅτι ἡ ἔνδυσις αὐτῆ ἦτον τὸ προσιμῖον ἐργασίας ἥτις παρ' αὐτοῦ ἀπητεῖτο, ἀνθίστατο ὅσον ἐδύνατο, καὶ ἐφεύρισκε παντοίας ἀστείας ὑπεκφυγὰς διὰ νὰ μὲ ἐμποδίσῃ. Τότε ἐπεκαλούμην τὴν βοήθειαν τοῦ Κάπη, καὶ οὗτος διὰ τῆς ἀγρόπνου του προσοχῆς, τῆς ἐμφύτου του αἰσθήσεως καὶ τῆς ἀγχινοίας του ἐματαίου σχεδὸν πάνποτε τὰς πονηρίας τοῦ πίθηκος.

Ἀφ' οὗ δ' ὁ θίασος διεσκευάζετο ἐντελῶς, ὁ Βιτάλης ἐλάμβανε τὸν αὐλὸν του, μᾶς παρέταττε, καὶ οὕτω παρηλλάττομεν ἐν πομπῇ διὰ τοῦ χωρίου.

Ἄν ὁ ἀριθμὸς τῶν περιέργων οὐς παρεσύρομεν ἦτον ἱκανὸς, ἠρχίζομεν τὴν παράστασιν ἂν ὅμως ἦτον τόσον ὀλίγος ὥστε νὰ μὴ ἐλπίζωμεν εἰσπραξίν ἐπαρκῆ, ἐξικολουθοῦμεν τὸν δρόμον μας.

Μόνον εἰς τὰς πόλεις διεμένομεν πολλὰς ἡμέρας, καὶ τότε τὴν πρωτὰν εἶχον τὴν ἀδειαν

νὰ περιδιαβάζω ὅπου ἤθελον. Τότε ἐλάμβανον σύντροφόν μου τὸν Κάπην, — τὸν Κάπην, ἐννοεῖται, ἀπλοῦν κυνάριον, χωρὶς τῆς θεατρικῆς του στολῆς, καὶ περιφερόμεθα εἰς τὰς ὁδοὺς.

Ὁ Βιτάλης συνήθως μὲ ἤθελε πάνποτε πλησίον του· εἰς τὰς τοιαύτας περιστάσεις ὅμως δὲν ἐδίσταζε νὰ μὲ χειραφετῇ.

— Ἀφ' οὗ ἡ τύχη σου, μοι ἔλεγε, σ' ἔφερε νὰ περιέλθῃς τὴν χώραν κατ' ἐποχὴν ὅταν ἄλλα παιδία εἶναι εἰς τὸ σχολεῖον, ἀνοίγῃς τοὺς ὀφθαλμούς σου, βλέπε καὶ μάθανε. Ὅσακις εὐρίσκεισαι εἰς δυσκολίας, ἡ δὲν ἐννοεῖς τι ἐξ ὧν βλέπεις, ἂν ἔχῃς ἐρωτήσει νὰ μοι ἀπευθύνῃς, ἔρχου πρὸς ἐμὲ ἀφόβως. Ἴσως πάνποτε δὲν θά δύναμαι νὰ σοὶ ἀποκρίνωμαι, διότι δὲν ἔχω τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἠξέσρω ὅλα τὰ πράγματα, ἴσως ὁμῶς ἐνίοτε θά εἶμαι εἰς θέσιν νὰ ἰκανοποιῶ τὴν περιέργειάν σου. Δὲν ὑπῆρξα πάνποτε διευθυντῆς σοφῶν ζώων, καὶ ἄλλοτε ἔμαθον καὶ ἄλλα πράγματα πλὴν ὧν χρειάζονται διὰ νὰ παρουσιάσω τὸν Κάπην ἢ τὸν Κ. Καρδούλην εἰς τὴν ἀξιότιμον ὀμήγουριν».

— Τί λοιπόν;

— Περὶ τούτου ἄλλοτε. Πρὸς τὸ παρὸν μάθε μόνον ὅτι ἐκθέτης κυναρίων δύναται νὰ κατεῖχε ποτὲ καλητέραν θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἐννόησον συγχρόνως ὅτι ἂν τώρα πατῆς τὴν κατωτέραν βαθμίδα τῆς κλίμακος τῆς ζωῆς, δύνασαι, ἂν θέλῃς, βαθμηδὸν ἢ ἀνέλθῃς εἰς ἀνωτέραν. Τοῦτο μέχρι τινὸς ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περιστάσεων, κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως ἀπὸ σοῦ. Ἄκουε τὰ μαθήματά μου, ἄκουε τὰς συμβουλὰς μου, παιδίον, καὶ ἔπειτα, ὅταν θά μεγαλώσῃς, θά ἐνθυμῆσαι, ἐλπίζω, μετὰ συγνιήσεως, μετ' εὐγνωμοσύνης τὸν πτωχὸν μουσικὴν ὅστις τόσον σ' ἐτρόμαξεν ὅταν σ' ἐπῆρεν ἀπὸ τῆς τροφῆς σου. Ἐγὼ τινὰ ἰδέαν ὅτι ἡ συνάντησίς μας ἦτον πρὸς καλὸν σου.

Τίς ἐδύνατο νὰ εἶναι αὕτη ἡ προτέρα του θέσις περὶ ἧς ὁ κύριός μου πολλὰκις ὠμίλει, ἀλλὰ πάνποτε μετ' ἀποσιωπήσεων. Ἡ ἐρώτησις αὕτη διήγειρε τὴν περιέργειάν μου καὶ ἠσχόλει τὸ πνεῦμά μου. Ἄν ἦτον ἄλλοτε, ὡς ἔλεγεν, εἰς ὑψηλὴν βαθμίδα τῆς κλίμακος τῆς ζωῆς, διατί τώρα ἦτον εἰς ταπεινήν; Ἐλεγεν ὅτι ἐδυνάμην νὰ ὑψωθῶ, ἂν ἤθελον, ἐγὼ, ὅστις ἤμην μηδὲν, ὅστις οὐδὲν ἠξέσρων, ὅστις δὲν εἶχον οἰκογένειαν, οὔτε τινὰ νὰ μὲ βοηθήσῃ. Τότε λοιπὸν διατί ἐκεῖνος κατέβη;

Ἀφ' οὗ κατελίπομεν τὴν Ὄβερνίαν, κατέβημεν εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ Κερὰ, λίαν εὐρείας, ἀνωμάλως κυματούσας, λεπτογαίους, καὶ ἐνιαχοῦ ὑπὸ νανοφυῶν δασῶν κεκαλυμμένας. Δὲν ὑπάρχει χώρα πτωχότερα, μελαγχολικώτερα. Τὴν θλιβεράν δὲ ταύτην ἐντύπωσιν τοῦ διατρέχοντος αὐτῆς ὁδοιπόρου αὐξάνει ἡ ἐντελής ἐλειψὶς ὕδατος. Οὐδὲ ποταμοὶ ὑπάρχουσιν ἐκεῖ,

οὐδὲ ῥυάκας, οὐδὲ λίμναι. Εἰς ὀλίγα μέρη ὑπάρχουσι κοιτῆται χειμάρρων, ἀλλὰ ξηραί. Τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰσέρχονται εἰς κρημνοὺς καὶ ἐξέλιπον ὑπὸ γῆν, ἀναβρόντα πάλιν ἀλλαχοῦ, καὶ ἀποτελοῦντα ῥυάκας ἢ πηγὰς.

Ἦν τῷ μέσῳ τοῦ πεδίου τούτου, ἃ κατέκαιεν ἡ ξηρασία καθ' ἣν ὄραν τοῦ χρόνου τὸ διηρημέθα; ὑπάρχει χωρίον καλούμενον Βασιτίδη-Μυράτ. Εἰς αὐτὸ κατελύσαμεν, εἰς τὸν ἀγυρῶνα ἐνὸς τῶν ξενοδοχείων.

— Ἐδῶ, μοι εἶπεν ὁ Βιτάλης, συνδιαλεγόμενος μετ' ἐμοῦ τὸ ἔσπερας πρὶν κοιμηθῆμεν, ἐδῶ, εἰς τὸν τόπον αὐτὸν, καὶ πιθανῶς εἰς αὐτὸ τὸ ξενοδοχεῖον ἐγεννήθη ἄνθρωπος, ὅστις ἐγένεν αἰτία νὰ φονευθῶσι πολλαὶ χιλιάδες στρατιωτῶν, καὶ ὅστις, ἀπὸ ὑπηρετοῦ τοῦ ἱπποστασίου, κατήντησε νὰ γίνῃ ἡγεμὼν καὶ βασιλεὺς. Ὄνομάζετο Μυράτ, ἐθεωρήθη ὡς ἥρωας, καὶ τὸ ὄνομά του ἐδόθη εἰς τὸ χωρίον τοῦτο. Τὸν ἐγνώρισαν καὶ πολλάκις συναμιλήσαμεν.

Χωρὶς νὰ θέλω, τὸν διέκοψα.

— Ὅταν ἦτον ὑπηρετὸς τοῦ ἱπποστασίου;

— Ὅχι, ἀπεκρίθη ὁ Βιτάλης γελῶν. Ὅταν ἦτον βασιλεὺς. Εἶναι, πρῶτῃ φορᾷ ὅπου ἔρχομαι εἰς τὴν Βασιτίδην, ἐκείνον δὲ τὸν ἐγνώρισαν εἰς τὴν Νεάπολιν, ὑπὸ τῆς αὐτῆς του περιστοιχίζομενον.

— Ἐγνώρισαν βασιλεία!

— Ἐνόησα ὅτι παράδοξος ἦτον, ὁ τόνος τοῦ ἐπιφωνήματός μου, διότι ὁ γέλως τοῦ κυρίου μου ἐξεράγα ἔκ νέου, καὶ ἐπὶ πολὺ παρετάθη.

— Βασιτίδη εἰς βάθρον ἐμπρὸς τοῦ ἱπποστασίου, ἐρεῖδοντες τὴν ῥάχιν εἰς τὸν τοῖχον, διατηροῦντα τὴν θερμότητα τῆς ἡμέρας. Εἰς μέγα δένδρον, ἐκτείνον τὰ φύλλα του ἐφ' ἡμῶν, οἱ πέτριγες ἐφαλλόν τὸ μονότονον ἄσμα τῶν. Ἐμπρὸς δὲ ἡμῶν, ὑπὲρ τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν, ἀνέτελλον ἡ πανσέληνος καὶ ἡγέρτερο βραδέως εἰς τὸν οὐρανόν. Ἦταν δὲ εὐφρόσυνος δι' ἡμᾶς ἡ ἔσπερα! ἐκέλευν, διότι ἡ ἡμέρα εἶχεν ὑπάρξει θερμοτάτη.

— Θέλεις νὰ κοιμηθῆς, μὴ ἠρώτησεν ὁ Βιτάλης, ἢ θέλεις νὰ σοὶ διηγηθῶ τὴν ἱστορίαν τοῦ βασιλέως Μυράτ;

— Ὁ! τὴν ἱστορίαν τοῦ βασιλέως, σὰς παρακαλῶ.

— Τότε μοὶ διηγήθη διὰ μακρῶν τὴν ἱστορίαν αὐτήν, καὶ ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἐμείναμεν καθήμενοι ἐπὶ τοῦ ἐδωλίου καὶ ἐκεῖνος μὲν ὠμίλει, ἐγὼ δ' εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς προσλωμένους εἰς τὸ πρόσωπόν του, περιλαμπόμενον ὑπὸ τοῦ ὠχροῦ φωτός τῆς σελήνης.

— Πῶς λοιπόν; Ὅλα αὐτὰ ἦσαν δυνατὰ, καὶ ὄχι μόνον δυνατὰ, ἀλλὰ καὶ ἀληθῆ!

— Ὡς τότε δὲν εἶχον τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν τί ἦτον ἱστορία. Τίς ποτε νὰ μοὶ ὁμιλήσῃ περὶ αὐτῆς; Ὅχι, βεβαίως ἢ μάναν Βαρβερίνα. Ἐκέλευν

οὔτε τί ἐστὶν ἱστορία δὲν ἤξευρεν. Ἐἶχε γεννηθῆ εἰς Χαθάνον, καὶ ἐκεῖ ἐμελλε ν' ἀποθάνῃ. Τὸ πνεῦμά της ποτὲ δὲν προέπρεξε τῶν ὀφθαλμῶν της· διὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς της δὲ, ὁ κόσμος ἐξετείνετο ὡς ὅπου καὶ ὁ ὀρίζων ὁ ἀνακαλυπτόμενος ἀπὸ τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους Ἀνδούζης.

— Ὁ κύριός μου εἶχεν ἰδεῖ βασιλεία, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶ ὠμίλησε.

— Τί ἦτον λοιπόν, ὁ κύριός μου εἰς τοὺς χρόνους τῆς νεότητός του;

— Καὶ πῶς ἐγένετο ὡς τὸν ἐβλεπον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ γήρως του;

— Ἐκαστὸς ἐνόησε ὅτι ταῦτα παρεῖχον ὕλην ἱκανὴν νὰ ἐξεγείρῃ φαντασίαν παιδὸς ἐξυπνον, ζωηρὰν, φίλην τῶν θαυμασιῶν.

Ἐπειτα συνέχισα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΥΜΑΣ, Ο ΥΙΟΣ

Ἐν τῶν γνωστοτέρων προσώπων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, περὶ ὧν πολὺς πολλάκις ἐγένετο λόγος, εἶνε καὶ Ἀλέξανδρος Δυμάς, ὁ υἱός. Καὶ ὅμως ἐν πολλοῖς ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶνε ἄγνωστος ἀκόμη εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γενεάν.

Ὁ βλέπων τὸν Ἀλέξανδρον Δυμᾶν, υἱόν, τὸν ἐπευφημούμενον ποιητὴν τῆς γαλλικῆς σκηνῆς, τὸν ὑπὸ τῶν συναδέλφων του τιμώμενον ἀκαδημαϊκόν, τὸν σεβαστὴν οἰκογενειάρχην, τὸν πλούσιον, τὸν ἀνεξάρτητον, τὸν γενναϊόφρονα, ὅστις κατέκτησε καὶ κατέχει τὰ δύο ταῦτα ἐπιφθονὰ δικαιώματα, νὰ δύναται νὰ λέγῃ πάντοτε ὅτι φρονεῖ, καὶ νὰ εὐρογετῆ ὅσον θελεῖ, φαντάζεται εὐκόλως ὅτι τοῦ βίου του τὸ στάδιον ὑπῆρξε λίαν εὐμαρὲς καὶ ἄνετον. Τὴν βρεφικὴν του κοιτίδα ἐπεσκίασεν ἡ δάφνη, ἡ φήμη τὸν ἐβαυκάλισεν ἐν αὐτῇ, ἡ τύχη τὸν ἐγεραγωγῆσεν, καὶ καθὼς οἱ κληρονόμοι καὶ διάδοχοι πρίγκηπες, οὔτω καὶ αὐτὸς δὲν εἶχε παρὰ ν' ἀπολαύσῃ εἰσοδήματα καὶ παρσκευασμένα ὄλα τὰ προνούσια καὶ δικαιώματα τοῦ βαθυοῦ του, τῆς τάξεώς του, τοῦ ὀνοματός του. Ἡ δόξα τοῦ πατρὸς ἀπῆλλαξε τὸν υἱὸν παντὸς κόπου καὶ πάσης δυσκολίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος Δυμάς, υἱός, διανύει ὑπερηφάνως καὶ ὄλιως θαλερὰ τὰ ἔτη τῆς ὠριμότητος ἡλικίας. Τὸ εὐρὺ μέτωπόν του, ἡ πυκνὴ του κόμη, ὁ θορυβώδης γέλως, ὁ ἀποκαλύπτων τριάκοντα καὶ τρεῖς ὀδόντας—διότι ἔχει σωστὸς τριάκοντα τρεῖς ὀδόντας!—τὰ πάντα παρ' αὐτῶ ἀποπνέουσι τὴν εὐτυχίαν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν γαλήνην ἀνθρώπου, ἀνυψωθέντος εἰς τὸ κατὰ κόρυφον σημεῖον τῆς εὐδαιμονίας. Βλέπων τις αὐτὸν, δὲν δύναται παρὰ νὰ λέγῃ καθ' ἑαυτόν: ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν ἐγνώρισεν βεβαίως οὔτε τὰς σκληρὰς δοκιμασίας τοῦ βίου, οὔτε τὰ δάκρυα, οὔτε τὴν πενίαν, οὔτε τὸν περὶ ὑπάρξεως πόλεμον, οὔτε τὰς θλίψεις τοῦ ἔρωτος. Καὶ ὅμως πόσον ὁ ὑποθέτων ὄλα ταῦτα ἤθελεν ἀπατηθῆ!